

Kutatási összefoglaló

A sajátos nevelési igényű fiatalok pályaeorientációs felmérésére szolgáló mérőeszközök fejlesztésének eredményei

Török Réka, PhD

A fejlesztés bemutatása és célkitűzése

A KILÁTÓ Piarista Pályaeorientációs és Munkaerőpiaci Fejlesztő Központ létrehozásához kapcsolódó tartalmi-módszertani fejlesztés keretében (1) általános iskolás, középiskolás és fiatal felnőtt sajátos nevelési igényű (SNI) fiatalok pályaeorientációs felmérésére szolgáló, önértékelésen alapuló mérőeszközök összeállítása, előkészítése, tesztelése és alkalmazhatóságának felmérése zajlott le.

A 2018-ban készült tanulmányban rámutattunk arra, hogy (2) a feltárt tényezők milyen összefüggéseket mutatnak. Továbbá kitértünk arra is, hogy (3) az egyes részmin-ták között milyen különbségek láthatóak; valamint feltártuk, hogy (4) a tanácsadók és szülők válaszai milyen módon függenek össze

a diákok válaszaival. Emellett áttekintettük, hogy (5) milyen általános, az instrukció adásával kapcsolatos tényezőkre érdemes figyelmet fordítani, illetve milyen módon érdemes megteremteni az adatfelvétel körülményeit sajátos nevelési igényű fiatalokkal való munka esetében. Jelen kutatási összefoglalóban a vizsgált tényezők rövid bemutatására, ezek összefüggéseire és felhasználhatóságára helyeztük a hangsúlyt.

A fejlesztett kérdőívcsomag rövid bemutatása

A kérdőívcsomag két nagyobb részből áll, egy „A” és egy „B” részből. Az „A” rész tartalmazza a demográfiai és egyéb alapváltozókat, míg a „B” rész a különböző pszichológiai tényezőkhöz tartozó kérdőíveket. A pedagógus és szülői verziók követik a diák-verziók felépítését, a 360 fokos mérés során mindenki ugyanazokat a tényezőket értékeli.

A kérdőívek kiértékelési metódusát az átlagok és a szórások alapján határoztuk meg (Török, 2017) minden kérdőív esetében: (a) magas pontszám: nincs szükség szolgáltatásra; (b) közepes pontszám: az adott területen szolgáltatásra lehet szükség; és (c) alacsony pontszám: szolgáltatásra van szükség.

Kutatási összefoglaló

A kérdőívcsomagban az alábbi, pályaválasztáshoz kapcsolódó tényezők vizsgálatára hoztunk létre kérdőíveket¹:

- 1) **Erősségek és nehézségek felismerése** (az akadályozottsággal rendelkező fiatal milyen mértékben képes felismerni saját erősségeit és gyengeségeit különféle feladatok elvégzésével kapcsolatban);
- 2) **Akadályozottság kifejezésével kapcsolatos társas énhatékonyság** (a fiatal mennyire képes az akadályozottságát kifejezni);
- 3) **Alkalmazkodás a változáshoz és kitartás** (a fiatal a nehézségekkel való találkozásokra hogyan reagál);
- 4) **Észlelt társas támogatás** (a fiatal milyen mértékben számíthat mások [általános, család, barátok] támogatására, segítségére, amikor szüksége van rá);
- 5) **Önálló életvezetés** (a fiatal mennyire képes önállóan véghezvinni a mindennapi életterületeken előforduló tevékenységeket [pl. közlekedés, hivatalos ügyek intézése]);
- 6) **Célok felállítása és tervezés** (a fiatal milyen mértékben képes célok felállítására és tervezésre)
- 7) **Tanulási motivációk** (a fiatal milyen mértékben tanul belső [pl. tudás megszerzése] és külső [pl. jutalom megszerzése] motivációk miatt);
- 8) **Tanulási amotiváció** (a fiatal milyen mértékben nem motivált a tanulásra különböző okok miatt [pl. unalmasnak találja a tanulást]);
- 9) **Kompetenciák** (a fiatal milyen kompetenciákkal rendelkezik a főbb területeken [személyes, szociális, kognitív és speciális kompetenciák]);
- 10) **Pályadöntési énhatékonyság** (a fiatal mennyire képes a pályaorientáció, pálya-fejlődés során felmerülő döntéseket sikeresen meghozni és az ezzel kapcsolatos tevékenységeket kivitelezni);
- 11) **Munkavállalási motivációk** (a fiatal mennyire belső [pl. örömet szerez neki] és külső [pl. bizonyítási vágy] motivációk miatt dolgozik/dolgozna keményen);
- 12) **Munka amotiváció** (a fiatal milyen mértékben nem motivált a munkavégzésre különböző okok miatt [fél attól, hogy nem lesz jó a munkában]);
- 13) **Érdeklődési irányok** (a fiatal személyisége milyen mértékben illeszkedik a munka elvégzésével kapcsolatos elvárásaihoz);
- 14) **Munkamód** (a fiatal preferenciái mennyire illeszkednek a munkavégzés legfőbb minőségi jellegzetességeihez, valamint annak tárgyi és személyi körülményeihez);
- 15) **Pályaelköteleződés** (a fiatal mennyi konkrét, viselkedéses lépést tesz meg a karrierépítés érdekében).

---

¹ Az általános iskolás fiatalok körében a munkavállalási motivációkra, a munkavállalási amotivációra és a pályaelköteleződésre vonatkozó kérdőíveket nem használtuk fel, mivel ezek még nem relevánsak számukra a pályaválasztással kapcsolatban.

A fejlesztésben résztvevő fiatalok bemutatása

A vizsgálatban 262 fő (100 nő) sajátos nevelési igényű fiatal vett részt. A résztvevők életkora 13-30 év között volt, átlag életkoruk 18,47 év volt (SD=3,95). A résztvevők 37,4%-a (98 fő) általános iskolába járt, 38,5%-a (101 fő) középiskolába járt, és 24,0%-a (63 fő) nem tanuló, nem dolgozó fiatal volt. A résztvevők 41,6%-a (109 fő) vett már részt korábban pályaválasztással kapcsolatos foglalkozáson. A sérüléstípust tekintve látássérült, mozgássérült, beszéd-sérült, hallássérült, diszgráfiás, diszkalkuliás, diszlexiás, magatartászavaros, figyelemzavaros, autista és értelmi sérült fiatalok is részt vettek a kutatásban.

A fejlesztés főbb eredményei

A kérdőívek megfelelő pszichometriai mutatókkal és megbízhatósággal rendelkeztek, vagyis alkalmasak voltak arra, hogy a kutatás további szakaszaiban alkalmazzuk őket. Összességében a 360 fokos mérés kapcsán nehéz olyan szempontból határozott megállapításokat tenni, hogy mely esetekben érdemes a szülői/pedagógus kérdőíveket elhagyni és mikor érdemes alkalmazni azokat, mivel sok esetben a szülők-pedagógusok és a fiatalok értékelése nem esett egybe.

A kutatás eredményei alapján a célállítás – pályadöntési énhatékonyság – pályaelköteleződés összefüggés-mintázat jelenik meg. A pályaválasztás alapját képező célállítással kapcsolatos képességeket a mentális összehasonlítás és felhasználási szándék eszközzel lehet hatékonyan fejleszteni (Oettingen & Gollwitzer, 2010). Ennél a módszernél a fiatalok elképzelnék egy pozitív célt, majd elképzelik, hogy milyen pozitív változások jelennek meg a cél elérésével. Ezt követően elképzelik azokat a valószínű potenciális akadályokat, amelyek megjelenhetnek a folyamat során és tervet alakítanak ki ezekre a helyzetekre. Ez a módszer számos területen

azt mutatta, hogy általa megerősödnek a célokkal kapcsolatos mentális asszociációk, több energia áll rendelkezésre a célok elérése során és jobb hosszú távú teljesítmény tapasztalható. A célok követése során megerősödik a diákok területspecifikus énhatékonysága, ami az eredmények alapján adaptívabb viselkedéshez (pályaelköteleződéshez) vezet.

A pályadöntési énhatékonyság érzékeny mutatója a karrierrel kapcsolatos vélekedéseknek, a megteendő lépések valószínűségének, és jó előrejelzője a szükséges pályatáncsadásnak. A pályadöntési énhatékonyság mértéke összefügg az életpályán jelentkező oktatási és munkavállalási alkalmazkodás viselkedéses tényezőivel, mind a tanulmányi, mind a társas beilleszkedés vonatkozásában. A fiatalok pályadöntési énhatékonyságának növeléséhez nagymértékben hozzájárul többek között a sikeres iskolai teljesítmény, a pozitív énhatékonysági elvárások és az életcélok proaktív feltérképezése (Török, 2017).

Még ha a fiataloknak tiszta elképzelésük is van pályaválasztásukról, gyakran kevésbé tájékozottak abban, hogyan érzék el ezeket a célokat, ezért a céloknak fontos szerepe van annak előrejelzésében, hogy az énhatékonyság növelése realizálódik-e a konkrét viselkedésben. A világos, jól specifikált célok nagyobb valószínűséggel vezetnek az eredményt hozó viselkedéshez az énhatékonyságon keresztül. Mindez különösen igaz, ha a személyre szabott akadályok leküzdésére önmaguknak tudnak tanácsot adni (pl. a felhasználási szándék módszerével). Azok a fiatalok, akik magabiztosan hoznak karrierrel kapcsolatos döntéseket, valószínűbben tűznek ki célokat, így valószínűbben alakítanak ki terveket, és aktívabban fedezik fel a karrierlehetőségeket is (Török, 2017). A viselkedéses mutatók realizálása pedig jól mérhető a pályaelköteleződéssel, a megfigyelhető viselkedések gyakoriságával.

Konklúziók és gyakorlati felhasználási lehetőségek

Összegezve, a jelen tanulmányban foglalt eredmények azt mutatják, hogy azoknál a csoportoknál, akiknél az önbevalláson alapuló módszerek működnek, a jelen mérőeszközök együtt képesek egy teljeskörű diagnózist adni az SNI-s fiatalok pályorientációjával kapcsolatban.

1) A kiválasztott konstruktumok megfelelőnek bizonyultak és informatívak a diákok pályorientációjával kapcsolatban.

2) A kiválasztott módszerek képesek segíteni abban, hogy az egyes fiataloknál milyen tényezőkre érdemes hangsúlyt helyezni a tanácsadás, konzultációk során.

3) A kérdőívek az SNI legtöbb típusánál használhatóak, valamint optimalizáltak három korosztályra is (13-14 évesek, 15-18 évesek és 18-30 év közötti fiatal felnőttek).

4) A mérőeszközök alkalmasak lehetnek arra, hogy 360 fokos mérést lehessen végezni, amely tartalmazza a fiatalra vonatkozóan a szülei és a tanácsadó szakembereik véleményét is.

5) A végleges kérdőívcsomag alkalmas arra, hogy több egymást követő mérésben lehessen vizsgálni a fiatalok pályorientációja szempontjából fontos változásokat, a fejlődés mértékét és ütemét.

6) A kérdőívcsomag jelen verziói alkalmasak arra, hogy elkészülhessenek belőlük a könnyen érthető kommunikációs (KÉK) verzió és az akadálymentesített online verziók.